

NY GIV I SKOLFRÅGAN

OM DET i dessa tider talas mycket om skolor och skolreformer, så har det sina goda skäl. Nu i höst söka bara i Stockholm 10 391 barn inträde i högre skolor, men endast 4 342 kunna säkert räkna på att få plats. Intet under då, om skolfrågan är brännande i varje fall för föräldrar i tiotusental. Missförhållandena äro uppenbara, och snara ändringar påkallas, därom finns icke mer än en mening.

Samma klarhet råder icke om orsakerna till denna ohållbara situation och om sättet att komma till rätta med den. En reform beslöts av riksdagen år 1950, det vet man kanske, och detta reformbeslut förnyades eller ändrades på något sätt i våras, det vet man kanske också, men vad reformen i det hela innebär, därom vet man föga. En opinionsundersökning förra året gav vid handen att den pågående skolreformen möttes med stort förtroende men att okunnigheten om dess innebörd var »anmärkningsvärd». När i en viss befolkningsgrupp samtliga män i åldern 18—55 år intervjuades av Svenska Institutet för Opinionsundersökningar om några väsentliga syften med omläggningen var det ungefär två tredjedelar som antingen själva bekände sig helt okunniga eller gävo svar vilka utan vidare kvalificerade dem för den gruppen. Men majoriteten av såväl okunniga som väl informerade uppgav sig tro att reformen är fördelaktig för ungdomen vare sig den skall tidigt ut i förvärvslivet eller fortsätta att studera. Opinionsen grundar sig alltså mindre på kunskap än på tro, och det är allvarligt nog när det gäller avgöranden som äro viktiga för vårt folks framtid.

Här behövs alltså framför allt upplysning. Det är därför av stort värde att den kände riksdagsmannen lektor Erik Arrhén gjort sig mödan att sammanfatta sitt rika kunnande på detta område och sin erfarenhet från statsutskott och kammare i en populär skrift: *Enhetsskolan, vardagen och atomtidsåldern*. Den som vill sätta sig in i skolreformfrågan får där klara besked. Av särskilt intresse är det att få en saklig redogörelse för högerns ställning, som ju blivit hänsynslöst misstolkad.

Vad orsakssammanhanget beträffar må till en början fastslås, att det icke är någon skolans kris som framtvingat reformen. Det

svenska skolväsendet fungerade i det hela ganska väl, men det behövde naturligtvis efter 1930-talets reformpaus en genomgående modernisering för att kunna motsvara tidens krav. Bristerna voro väl kända och undersökta, och möjligheterna att avhjälpa dem voro grundligt klarlagda, främst genom 1940 års skolutredning, som arbetade ända till krigets slut. Vad som behövdes var en påskyndad höjning av den allmänna bildningsnivån, närmast genom en förlängd skolplikt, en betydande breddning av vägarna till högre utbildning, främst genom upprättande av nya högre skolor, en kraftig utveckling av de praktiska utbildningsmöjligheterna, icke minst för att skapa bättre jämvikt mellan teoretisk och praktisk skolning, en närmare samorganisation av de historiskt givna skolformerna, bland annat för att underlätta övergång mellan dessa, en genomgripande revision av undervisningsplanerna för alla stadier — folkskolans undervisningsplan var föråldrad, läroverkens i stort behov av översyn efter 1927 års reform — och slutligen studieunderstöd för landsbygdens barn och för obemedlade barn i städerna, avskaffande av terminsavgifter osv.

Att alla dessa reformbehov samlats på hög berodde på att under trettioåret åstadkommits så föga positivt och på att dylika frågor icke kunde tas upp till lösning under pågående världskrig. Vad som då kunde göras var just att skolväsendets tillstånd och behov klarlades och att möjligheterna att tillgodose dessa behov undersöktes. Det gjordes också. I själva verket är det rätt märkligt, att det under dessa år av oro och krigshot verkställdes en utredning, som när faran var över kunde läggas till grund för erforderliga reformer av svenskt undervisningsväsen. Äran av detta förutseende initiativ tillkommer, det skall icke glömmas, högerns dåvarande ledare Gösta Bagge, väl känd av denna tidskrifts läsare.

Den sålunda inledda utvecklingen kom emellertid ej att fullföljas. När kriget tog slut, övertogs ecklesiastikportföljen av Tage Erlander, som skyndade att tillsätta en ny skolkommision med nya direktiv. Uppgiften var nu icke längre att utveckla den svenska skolan efter tidens behov; frågorna måste »skärskådas ur mera allmänna synpunkter», närmare bestämt skulle »allmänpolitiska synpunkter få göra sig gällande». Praktiskt taget betydde detta att skolreformen skulle politiseras, den skulle inordnas som ett led i den allmänna socialdemokratiska reformpolitiken. Den främste idégivaren synes ha varit fru Alva Myrdal — rektor Stellan Arvidson, som i mångt och mycket fått hära hundhuvudet för kommissionens missgrepp, hade kort förut lagt fram ett organisa-

tionsprogram som nära anslöt sig till den Baggeska skolutredningens. Skolkommissionens program blev som bekant utomordentligt yvigt. Där saknades knappast något uppslag eller ens något hugskott som vid den tiden var aktuellt i Förenta Staternas snabbt skiftande pedagogiska modevärld.

Med denna allt omfattande reformiver, som lika lidelsefullt vände sig mot varje sida av svenskt skolväsen, mot organisation och målsättning, mot metoder och inre arbete, mot lärarutbildning och lärartillsättning, tog sig kommissionen, eller rättare de som enligt 1950 års riksdags beslut skulle förverkliga dess intentioner, vatten över huvudet. Resultatet blev i sinom tid det kaos, ur vilket skolan nu söker arbeta sig upp. Svårigheterna förvärrades genom att samtidigt de väldiga årskullarna från 1940-talet började inträda i skolåldern och allt eftersom åren gingo krävde undervisning på allt högre stadier.

Det för allmänheten mest påtagliga missförhållandet är nu tvevelsutan trängseln framför den högre skolans portar, som i sin tur vållar nervositet, betygshets och poängjakt i den avlämnande skolan. Den naturliga utvägen är då givetvis att i mån av behov upprätta nya högre skolor eller nya linjer inom redan befintliga. Denna enkla utväg har emellertid stängts genom åtgärder från statsmakternas sida. Det har dekretats att nya skolor av önskat slag — det gäller främst femåriga realskolor — icke vidare få inrättas. När då tillströmningen fortsätter att växa så att antalet intagningsberättigade elever som måste avvisas på sina håll blir större än antalet intagna, förklaras det att utvecklingen sprängt de gamla skolformerna. Endast en snabb övergång till en ny skolform kan rädda situationen — den nya skolan får nämligen utvidgas efter behov. Till yttermera visso görs genom orättvisa anslagsbestämmelser den nya skolan ekonomiskt fördelaktigare för kommunerna, och extraordinära anstalter vidtagas för att åt denna skola skaffa kompetenta lärare.

Där hakar det emellertid upp sig, då även den för skolornas expansion erforderliga upprustningen av lärarutbildningen försumats. Ej heller det starkt ökande lokalbehovet har i tid tillgodosetts. Det är denna skolpolitik som under herr Perssons ledning med socialdemokratisk tillskyndan har fört vårt skolväsen in i årliga nödlägen, som lika regelbundet framtvingat nödlösningar. Den sista av dessa är vårens beslut om treårig realskola, en erbarmlig skenlösning av en med bristsituationen sammanhängande organisationsfråga.

Det är sålunda icke den nuvarande krisen som har tvingat fram skolreformen, det är tvärtom den illa planerade reformen som har kastat skolan in i en kris eller snarare en rad av krisartade tillstånd. Början gjordes med att organisationen vidgades fortare än lärarkrafter och lokaler tilläto, och sedan har på känt sätt det ena nödläget avlöst det andra och föranlett den ena improvisationen efter den andra, allt i regeringskoalitionens tecken.

I snart sagt varje fas av denna utveckling har mot högern riktats förebråelsen att den icke haft något »alternativ» att komma med. Orimligheten i sådana förebråelser ligger i öppen dag. Hur skulle högern i varje nytt nödläge, som skolan genom oskicklig planläggning försatts i, kunna erbjuda ett alternativ, när strävandena i verkligheten måst inskränkas till att så vitt möjligt begränsa skadeverkningarna av den förda skolpolitiken.

När högern måst ta ställning i den olustiga raden av nödlägen, ha dock alltid två synpunkter varit bestämmande. Den ena har varit att den högre utbildning, av vilken hela vår kulturella och materiella standard beror, så vitt möjligt skall behållas oförsvagad. Den andra har varit att uppväxande ungdom icke genom ogenomtänkta och illa planlagda försök skall få sin studiegång förlängd eller på annat sätt försämrad. Det är dessa båda synpunkter som varit vägledande när man från högerhåll motsatt sig provandet av skolformer som veterligen äro undermåliga och därför icke behöva prövas, inmatandet av tiotusentals och åter tiotusentals barn i en illa förberedd försöksverksamhet, sloandet av femårig realskola innan fullgod ersättning skapats, upprättandet av en treårig realskola som icke fyller ut mellanrummet mellan sjätte folkskoleklassen och gymnasiet, osv. På högerhåll har man icke heller kunnat trösta sig exempelvis med ecklesiastikministerns löften att för eleverna från försöksskolorna givetvis skall anordnas gymnasie-linjer anpassade efter deras kunskapsstandard — vad dessa elever behöva är ju ej en med hänsyn till lägre begynnelsenivå sänkt utbildning utan en utbildning likvärdig med den som deras jämnåriga i de gamla gymnasierna få. I dessa tider av skärpt konkurrens folken emellan är det orimligt att försvaga grunden för högre studier. Och det är upprörande att låta eleverna betala misslyckanden som bero på myndigheters felgrepp.

Gäller det däremot skolpolitiken i stort, så har högern förvisso icke saknat alternativ. Dess linje har varit enkel och klar. Den Baggeska skolutredningens plan skulle fullföljas. När så skolkommisionens förslag i det väsentliga knäsattes av 1950 års riksdag,

accepterade högern detta beslut med det kända villkoret, att den icke närmare definierade »enhetsskolan» skulle ersätta de tidigare skolformerna för motsvarande stadier endast »i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten». Detta löfte har svikits, de tidigare skolformerna ha slopats innan försöksverksamheten förts till säkra resultat, än mindre visat den nya skolans lämplighet.

Den följande utvecklingen får sin karaktär av regeringspolitikens bemödanden att dels slingra sig ifrån det överenskomna villkoret, som tydligen befunnits ouppfyllbart, dels år från år hanka sig fram genom personalbrist och lokalbrist och allsköns annan brist, hanka sig fram utan plan och reda med hjälp av provisorier, nödlösningar och uppenbart missbruk av försöksverksamheten.

Nu ter sig de gångna årens reformarbete som en femårsplan som icke kunnat fullföljas. Dess mer jublas det över den nya given i skolfrågan. Statssekreterare Edenman konstaterar i riksdagen att vi nått en märkesdag i skolreformens historia. Rektor Arvidson frammanar i Stockholms stadsfullmäktige minnet av herr C. G. Ekman genom att förnya dennes tal om överklassens sista skansar, som nu skjutas sönder. Nu skall det bli plan i försöksverksamheten, experimentsskolorna skola förses med lämpliga elever, kompetenta lärare, utarbetade undervisningsplaner och ordentligt utrustade lokaler, särskilda försöksgymnasier skola inrättas i anknytning till de nya skolorna, konsulenter skola ge råd, rapporter skola upprättas och bearbetas av sakkunniga, kort sagt, nu skall allt det ske som borde ha skett efter 1950 års beslut och innan de tidigare skolformerna slopades.

Även nu har man funnit en enande formel, varöver ecklesiastikministern senast vid SLU:s sommarting i Borgholm uttalat sin livliga glädje. »Den pågående försöksverksamheten bör utmynna i en nioårig obligatorisk organisatoriskt sammanhållen enhetsskola», därom äro enligt herr Persson alla ense. Naturligtvis, formeln är så allmänt hållen att alla partier kunna utan vidare instämma, frågan är fortfarande bara h u r den tilltänkta enhetsskolan skall organiseras, hur långt enheten skall hållas samman och när differentieringen skall börja. Den frågan anger den springande punkten, den kommer man icke ifrån, hur mycket man än ordar om en tredje ståndpunkt. Dess bättre ser det nu ut som om doktrinen i denna fråga vore på väg att mjukas upp. I riksdagsdebatten förklarade sålunda herr Edenman att man från socialdemokratiskt håll lidelsefullt och fanatiskt arbetat för skolreformen men icke

Ny giv i skolfrågan

hade någon dogmatisk uppfattning om hur den skall utformas exempelvis beträffande differentieringen. Om den fortsatta försöksverksamheten får ledas i den andan, så att hänsyn tages både till experimentens resultat och till nationens behov, synas möjligheter till fullt samförstånd föreligga.

Ännu finns emellertid mycket av stel doktrinarism att övervinna. Starka krafter äro i rörelse för att söka hindra rättvisande försök och objektiva jämförelser. Fortsatt vaksamhet är därför av nöden. Strålkastarljuset måste riktas mot varje försök att snedvrída de pedagogiska experimenten och förvanska resultaten. Erfarenheterna från de gångna fem åren av s. k. försöksverksamhet tala sitt tydliga språk. Om reformarbetet under dessa år opåtalat fått bedrivas efter skolkommissionens intentioner, så hade utsikterna till en arbetsduglig svensk skolorganisation nu varit mörka. Det är endast tack vare den oförtröttade vakttjänsten från högerhåll som skolreformfrågan successivt kommit i ett mera lovande läge.